

Boganmeldelser.

ROBERT LIEFMANN. **Ertrag und Einkommen auf der Grundlage einer rein subjektiven Wertlehre.** Ein wirtschaftsteoretischer Versuch. Jena 1907.

Liefmann sigter langt i dette sit første teoretiske Værk, og ved sit Forord spænder han Forventningen højt. Han har først efter gentagne Prøvelser besluttet sig til Offentliggørelse af sine Ideer, fordi han saa deres vidtrækkende Konsekvenser, et Brud med det meste af den Teori, der hidtil har været gængs. Tilmed forklarer han, at den grundlæggende Idé er opstaaet hos ham paa samme Maade, som de geniale Tanker hyppigst bliver til, rent spontant, i et lykkeligt Øjeblik, som Resultat af en pludselig Ideforbindelse.

Liefmann vil anlægge et rent subjektivt Synspunkt over for Fordelingslæren, og dette skal træde i Stedet for den herskende objektive Behandling. Mod den almindelige Fordelingslære rejser han den Hovedindvending, at den hviler paa en Forveksling af Teknik og Økonomi, af tekniske og økonomiske Begreber. Produktionsfaktorerne Jord, Arbejde og Kapital afkaster aldrig noget Udbytte, ingen Gevinst eller Indkomst; de frembringer i det hele taget ikke økonomiske Goder men kun tekniske Produkter. Om disse Produkter bliver til økonomiske Goder, og om der herigennem fremkommer et Udbytte eller en Gevinst, afhænger udelukkende af Forbrugernes subjektive Vurderinger. At Produktionselementerne frem

Boganmeldelser.

ROBERT LIEFMANN. **Ertrag und Einkommen auf der Grundlage einer rein subjektiven Wertlehre.** Ein wirtschaftsteoretischer Versuch. Jena 1907.

Liefmann sigter langt i dette sit første teoretiske Værk, og ved sit Forord spænder han Forventningen højt. Han har først efter gentagne Prøvelser besluttet sig til Offentliggørelse af sine Ideer, fordi han saa deres vidtrækkende Konsekvenser, et Brud med det meste af den Teori, der hidtil har været gængs. Tilmed forklarer han, at den grundlæggende Idé er opstaaet hos ham paa samme Maade, som de geniale Tanker hyppigst bliver til, rent spontant, i et lykkeligt Øjeblik, som Resultat af en pludselig Ideforbindelse.

Liefmann vil anlægge et rent subjektivt Synspunkt over for Fordelingslæren, og dette skal træde i Stedet for den herskende objektive Behandling. Mod den almindelige Fordelingslære rejser han den Hovedindvending, at den hviler paa en Forveksling af Teknik og Økonomi, af tekniske og økonomiske Begreber. Produktionsfaktorerne Jord, Arbejde og Kapital afkaster aldrig noget Udbytte, ingen Gevinst eller Indkomst; de frembringer i det hele taget ikke økonomiske Goder men kun tekniske Produkter. Om disse Produkter bliver til økonomiske Goder, og om der herigennem fremkommer et Udbytte eller en Gevinst, afhænger udelukkende af Forbrugernes subjektive Vurderinger. At Produktionselementerne frem

bringer Produkter, er en naturvidenskabelig Kendsgerning, men økonomiske Goder kan aldrig føres tilbage til et som Aarsag virkende Objekt. Socialøkonomien er ikke en Lære om den teknisk vellykkede Produktion, men dens Grundlag og Udgangspunkt er de menneskelige Behov, og disse alene bestemmer det eventuelle økonomiske Udbytte. Produktionsmidlerne er vel teknisk set Aarsager til Produkternes Fremkomst, men økonomiske Overvejelser, Værdisammenligninger er atter Aarsag til, at man i det hele taget anvender Produktionsmidler og altsaa ogsaa Aarsag til, at der muligvis fremkommer et Værdioverskud. Liefmann erklærer derfor ogsaa, at saa vel »die Zurechnungslehre«, der mener, at Produktionsfaktorerne indgaar i Produktionen med bestemte Omkostninger, saaledes at man kan tildele dem en Værdiandel af Udbyttet, som »die Proportionalitätstheorie«, i Følge hvilken Udbyttet skal fordeles mellem Produktionsfaktorerne i samme Forhold, som de have medvirket i Produktionen, for nogle af de største Vildfarelser, hvori den socialøkonomiske Videnskab har gjort sig skyldig.

Økonomisk Udbytte opstaar kun derigennem, at det færdige Produkt vurderes højere end de anvendte Omkostninger, i den isolerede Husholdning af Producenten selv, i det ombytende Samfund af de færdige Varers Forbrugere. Ogsaa Omkostningerne maa opfattes rent subjektivt og sættes af det producerende Subjekt lig med den Behovstilfredsstillelse, der lige akkurat vilde bringe Dækning for de opofrede Produktionsmidler. Dette tænkte Forbrugsgode, som akkurat indeholder den nødvendige Behovstilfredsstillelse, kalder Liefmann »Grenzgenusgut« eller »Grenzertragsgut«. Paa samme Maade som Udbyttet saaledes har et rent subjektivt Grundlag, saaledes bliver hele Fordelingslæren præget heraf. Der bliver saaledes ikke her Plads for Spørgsmaalet om Udbyttets retmæssige Fordeling mellem Produktionsfaktorerne. Fordelingsproblemet er et faktisk Prisspørgsmaal og maa

løses i nøje Tilknytning til Værdilærens almindelige Sætninger.

Denne Fordelingslærens nøje Sammenhæng med Værdilæren lader Liefmann tage denne sidste op til en ny Behandling. I Udformningen af sine grundlæggende Begreber støtter han sig til Menger og slutter sig til denne Forfatters bekendte Definition af Begrebet Værdi. — De Værdisammenligninger, som det økonomisk virkende Individ atter og atter maa foretage for at indrette sin Husholdning fornuftigt, indeholder imidlertid betydelige praktiske Vanskeligheder. Her kommer da Omkostningerne og det i Forbindelse hermed staaende »Udbytte« (Ertrag) til Hjælp. Menneskelige Behov kan i Almindelighed ikke tilfredsstilles uden Anstrengelse eller Omkostninger. Det er disse Omkostninger (i den isolerede Husholdning Arbejdet, i det ombytende Samsfund Pengeomkostningerne), der gør det muligt at bestemme en Tings Værdigrad nøjagtigere, end saafremt man rent umiddelbart skulde foretage en Vurdering. Det forholder sig dog ingenlunde saaledes, at de anvendte Omkostninger er et Maal for Værdien, thi denne vil netop i Almindelighed ligge højere. Man vil nemlig altid anvende en given Omkostning til Dækning af det stærkest følte Behov, d. v. s. hvor Forskellen (die Spannung) mellem Omkostning og Værdi er størst. Denne Forskel mellem den virkelig opnaaede Lystfølelse og den Lystfølelse, til hvis Opnaaelse man akkurat vilde anvende den paagældende Omkostning, er Udbyttet (Ertrag), og ud fra dette Overskud i subjektiv Værdi som Udgangspunkt vil man kunne naa frem til mere eksakte Værdisammenligninger, end saafremt man udelukkende maatte bygge paa de paagældende Tings umiddelbare Brugsværdi. Derimod bliver hverken Forbrugsgodernes eller Produktionsmidlernes Værdi bestemt af de anvendte Omkostninger. Styrken af de Behov, som et Gode skal tilfredsstillende, bliver ikke i ringeste Grad paavirket af Omkostningerne. Det er kun paa Udbyttets Størrelse, paa Overskuddet af

Lystfølelse over Ulystfølelsen, at Omkostningerne faar Indflydelse. Værdi er imidlertid netop ikke dette Overskud, men selve Lystfølelsens Grad. Omkostningen eller rettere den Værdi, man tillægger Grenzgenusgut (det Forbrugsgode, til hvis Erhvervelse man akkurat vilde anvende den paagældende Omkostning), er blot den ene Komponent af Udbyttet, selve Godets Brugsværdi den anden. I et ombytende Samfund træder det her nævnte subjektive Overskud (Wertertrag) tilbage for eller rettere ændres til et objektive Overskud (Preisertrag). Da Byttet ved Pengenes Mellekomst opløses i Køb og Salg, taler man allerede om et Udbytte for Sælgeren, naar denne har solgt sit Produkt for Penge. Sælgerens virkelige (d. v. s. subjektive) Udbytte fremkommer imidlertid først, naar den erhvervede Pengesum er bleven anvendt til Anskaffelse af Forbrugsgoder, og vil bero paa den Maade, hvorpaa Pengene bliver anvendte. Navnlig naar Produkter af samme Slags bliver udbudt paa Markedet af indbyrdes konkurrerende Sælgere, synes Udbyttet løsrevet fra Værdien, fordi Prisen i saa Fald ikke afledes af alle de forskellige Køberes individuelle Vurderinger, men kun falder sammen med den Købers (Grænsekøberens) Vurdering, der netop er høj nok til, at man ikke vilde kunne erhverve noget større Udbytte ved at anvende de paagældende Omkostninger paa anden Maade.

Det kan over for de værditeoretiske Betragtninger, der danner Grundlaget for Forfatterens Fordelingslære, være ret vanskeligt at faa Øje paa den revolutionerende Synsmaade, man kunde være berettiget til at vente. For den, der er fortrolig med den moderne Økonomis subjektive Behandling af Værdiproblemet, synes Liefmanns Bog ikke paa dette Punkt at frembyde store Overraskelser. Hans Terminologi er ganske vist ikke ganske overensstemmende med den gængse. Liefmann mener saaledes med »Wert« kun subjektiv Brugsværdi, medens »Preis« dækker over den objektive Bytteværdi. »Preisertrag« bliver derfor ogsaa af objektive Art og falder sammen med

Sælgerens Gevinst, maalt i Penge. Det er naturligvis navnlig dennes Bestanddele og Bestemmelsesgrunde, som Fordelingslæren kan rede ud, idet der her foreligger en Mulighed for Maalen. Det er dog ikke rigtigt, hvad Liefmann paastaar, at den moderne Økonomi kun har beskæftiget sig hermed; ogsaa »Wertertrag«, der indhøstes af Køberen, naar Markedsprisen ligger under hans subjektive Vurdering, er af adskillige Forfattere bleven behandlet ret indgaaende. I engelsk Litteratur har tilmed et nyt videnskabeligt terminus herfor (Marshalls consumers rent) allerede vundet Hævd, og ogsaa i vor egen Litteratur har det tiltrukket sig Opmærksomhed.

Liefmann mener at have givet en ren subjektiv Værditeori, der endelig har gjort sig fri af det objektive Moment (Omkostningerne). Dette er Grænseværdilæren efter Liefmann derimod endnu ikke naaet frem til, og heri ser han dens Hovedfejl. Hans Kritik synes dog her at skyde over Maalet. Grænseværdilærens Opfattelse af Omkostningerne som værdibestemmende er en hel anden end den klassiske Omkostningsteori. Thi medens den objektive Værdilære betragtede Omkostningerne som den primære Faktor, der gennem Konkurrencen udøvede en afgørende Indflydelse paa de allerfleste Varers Priser, anerkender Grænseværdilæren ikke en saadan Virkning af Konkurrencen. Ogsaa i saa Fald hævdes, at det i Virkeligheden er Forbrugernes Vurdering og ikke de anvendte Omkostninger, der er endelig afgørende. Det er derimod rigtigt, at Grænseværdilæren gaar ud fra, at fornuftigt anvendte Omkostninger sekundært faar Betydning for Prisen, idet de gennem Forandringer i den udbudte Mængde bliver bestemmende for, hvem i Køberrækken der bliver Grænsekøber. Men en saadan Indflydelse anerkender Liefmann i Virkeligheden ogsaa, naar han forklarer, hvorledes det subjektive Værdioverskud ud over Omkostningerne (Ertrag) saa vel i den isolerede Husholdning som i det ombyttende Samfund bestemmer Produktionens Retning. Dette vil jo sige det samme som, at Omkostningerne faar Indflydelse

paa, om der skal produceres mere eller mindre af de forskellige Goder og derigennem paa deres Værdi.

I det hele taget synes Liefmanns Kritik af Grænseværdilæren, hvor rigtig den end kan være i mange Enkeltheder, ikke berettiget. Böhm-Bawerk har for de produktionsbeslægtede Goder (Goder, der fremstilles ved Hjælp af samme Produktionsmiddel) søgt at vise, hvorledes disses Priser ere afhængige af Grænseproduktets Værdi (det lavest vurderede Forbrugsgode, til hvis Frembringelse det paagældende Produktionsmiddel endnu kan anvendes økonomisk). Liefmann mener, at Grænseværdilæren her er falden tilbage i en objektiv Betragtningensmaade. Selv om man nemlig anvender samme Produktionsmiddel til Fremstilling af Forbrugsgoder af forskellig subjektiv Værdi, vil disse altid blive vurderede efter deres egen umiddelbare Brugsværdi og ikke efter det anvendte Produktionsmiddels Værdi, afledet som denne er af Grænseproduktets Grænsenytte. Liefmann gør sig her skyldig i en Fejl, der iøvrigt er foranlediget af den Maade, hvorpaa Læren i Almindelighed fremstilles. Det er rigtigt nok, at ethvert Forbrugsgode altid vil blive vurderet efter sin egen Grænsenytte, og at denne i og for sig godt kunde tænkes at ligge højere end Grænseproduktets Grænsenytte, men faktisk vil dette dog ikke være Tilfældet. Man vil nemlig altid føre Produktionsmidlet til Grænsen i alle Anvendelser, og i saa Fald vil det forudsatte Tilfælde: at der med samme Produktionsmiddel fremstilles Forbrugsgoder med forskellig Grænsenytte, ikke eksistere, saafremt man har handlet økonomisk. Det vilde derfor ogsaa være rigtigere at bruge Betegnelsen Grænseproduktivitet i Stedet for Grænseprodukt, anvender man sidstnævnte Betegnelse, ledes man let ud i den Tanke, at der her er Tale om en bestemt Anvendelse af Produktionsmidler, der positivt kan paavises, og dette er aabenbart ikke Tilfældet.*)

*) Prof. Aschehoug gør sig i sin Socialøkonomik (Kap. 35 § 6) skyldig i denne Feil. Marshall, som Aschehoug

Det synes heller ikke ganske retfærdigt, naar Liefmann fastslaar, at den herskende Økonomi i Almindelighed overser den dybe Forskel mellem Teknik og Økonomi. Det maa ganske vist indrømmes, at denne Forskel ikke altid fastholdes tilstrækkelig skarpt under Fremstillingen, og der kan saaledes være al god Grund til at præcisere Modsætningen saa tydelig som mulig. De mange Citater, som Liefmann anfører, viser, at der stadig hersker en beklagelig Mangel paa Præcision. Principielt forstaar dog alle sande Økonomer fuldt ud at vurdere den dybe Modsætning, der bestaar mellem tekniske og økonomiske Synspunkter. Men selv om dette er Tilfældet, vilde det dog sikkert være urigtigt, om den økonomiske Videnskab af denne Grund vilde afvise de tekniske Synspunkter som Økonomien ganske uvedkommende. En saadan Abstraktion vilde give et magert Resultat. Den Fordelingslære, der bliver tilbage, naar man paa Forhaand opgiver ethvert Forsøg paa at bringe Udbyttet i Forhold til de tre Produktionsfaktorer: Jord, Arbejde og Kapital under Henvisning til, at dette vilde være en teknisk Betragtning, vilde blive blodløs. Det er naturligvis rigtigt, naar Liefmann fastslaar, at der ved en teoretisk Behandling af Fordelingsproblemet ikke bliver Plads for Spørgsmaalet om Udbyttets retmæssige Fordeling mellem Produktionsfaktorerne, men kun om den rent faktiske Fordeling paa Grundlag af den almindelige Værdilæres Sætninger. Selv i saa Fald behøver man dog ikke at følge Forfatteren, naar han mener, at alle de komplicerede Teorier om Grundrente, Kapitalrente og Driftsherrevinst bør fejes til Side som i enhver Henseende værdiløse og erstattes af en Fordelingsteori, hvor man kun tager Hensyn paa den ene Side til Forbrugernes subjektive Vurdering og paa den anden Side til Omkostningerne, saaledes som de viser sig i Priserne. En saadan Behandling

citerer, bruger Udtrykket: Grænseproduktivet og advarer udtrykkelig mod den af Aschehough begaaede Fejl.

vilde ikke føre langt, og selv om man ikke maa blive staaende ved Paavisningen af, hvorledes Samfundsindtægten deles mellem de enkelte større Grupper i Form af Jordrente, Arbejds løn, Kapitalrente og Driftsherregævinst, men ogsaa undersøge, hvad der tilfalder de enkelte Individier eller Grupper af Individier, gør man vistnok foreløbig klogt i at bygge den teoretiske Besvarelse heraf op paa den gængse Fordelinglære.

De Vanskeligheder, som Fordelingslæren indeholder, synes Liefmann ikke at have noget skarpt Blik for; i ethvert Fald synes hans Løsning af Kapitalrenteproblemet ret overfladisk. Efter Liefmann er Renten en simpel Følge af, at man for Penge kan købe Ting, der kan afkaste varig Nytte (et Hus, et Stykke Jord o. l.). At dette slet ingen Løsning er, men kun en Flytning af Problemet, idet man da maa paavise, hvorfor varige Goder afkaster Nytte ud over Amortisationen, synes Liefmann ikke at se.

Som Helhed synes Bogen ikke at svare til de Forventninger, man efter Forfatterens skarpe Kritik af gængse Teorier og stærke Fremdragen af egne Fortjenester kunde have Lov til at vente.

K. Riis-Hansen.